

Türk Tarihindeki İlk Öğretmen Grevinin Meclis-i Mebûsan ve Basındaki Akisleri

Onur Çelebi¹

Özet

Devletin bekası kavramını ön planda tutan Osmanlı Devleti yöneticileri, çağın şartlarına uyum sağlamış yetişmiş insan gücüne sahip olmak için 19. Yüzyılda (Tıbbiye, Harbiye ve Mülkiye gibi) Batı tarzı yüksek okulların açılmasına önem vermiştir. Yüzyılın son çeyreğinde ise geç de olsa bu türden okullara ilk eğitimin temelini teşkil edecek tarzda İbtida-i Mektepleri (İlkokullar) eklenmiştir. Fakat bu okulların tüm giderlerinin karşılanması hususunda devlet yetkilileri gerekli tedbirleri almamıştır. Açılan diğer okullara nazaran İbtida-i Mektepleri'nin öğretmen ve eğitim masraflarının halktan alınacak doğrudan ve dolaylı vergilerle vilayet bütçelerinden ödenmesi kararlaştırılmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanması ve Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile Osmanlı toprakları işgal edilmeye başlanınca vilayet bütçelerinin gelirleri de azalmıştır. Bu durumun ilk olumsuz yansımaları ise memur ve öğretmen maaşlarının ödenememesi ve akabinde grevlerin yaşanması olmuştur.

Çalışmada, Türk tarihindeki ilk öğretmen grevinin son Osmanlı Meclisi'ndeki ve basındaki akisleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken de Mütareke Dönemi'nde ilkokul öğretmenleri neden düzenli bir şekilde aylıklarını alamamışlardır? Türk tarihindeki ilk öğretmen grevinin kamuoyuna yansımaları hangi yönde olmuştur? Grev nasıl sonuçlanmıştır? Biçimindeki sorulara cevap aranmıştır. Çalışma hazırlanırken Meclis-i Mebûsan Zabıt Cerideleri ve dönemin süreli yayınları temel alınmış, tetkik eserlerden de istifade edilmiştir.

GİRİŞ

Dünya üzerindeki ekonomik ve siyasi çıkar çatışmaları, Almanya ve İngiltere'nin başını çektiği bloklar arasında savaşa dönüşünce Osmanlı Devleti de şartların zorlamasıyla I.Dünya Savaşı'na İttifak Devletleri'nin safında katılmış ve birçok cephede savaşmak durumunda kalmıştır. Yaklaşık 4 yıl sü-

1 Dr. Öğretim Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi – Fen Edebiyat Fakültesi – Tarih Bölümü, celebi_sentez@hotmail.com / onur.celebi@bozok.edu.tr, Orcid: 0000-0002-1151-8492

ren dünya savaşının neticesindeyse Osmanlı Devleti müttefikleri ile beraber mağlup olmuştur. Yenilginin ardından Osmanlı hükümet yetkilileri Sultan VI. Mehmet Vahdettin'in de onayıyla 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşmanın neticesinde hem devletin başkenti İstanbul (13 Kasım 1918) hem de taşra vilayetleri pey der pey galip İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlanmıştır. İşgallerin artarak devam etmesi üzerine Türk milleti tarafından önce Kuvâ-yi Milliye adı verilen direniş örgütleri kurulmuştur. Sonra da Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde Ankara'da 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açılarak direniş hareketi örgütlü hale getirilmiş ve tek merkezde toplanmıştır. Üstelik Ankara'da Meclisin açılıp bir hükümetin kurulması üzerine Türk milleti iki farklı hükümet tarafından temsil edilir hale gelmiştir. Biri saltanat ve hilafet merkezi olan ama işgal altında bulunan ve işgalciler ile uyumlu bir politika takip eden (resmi) İstanbul hükümeti; diğeri ise Milli Mücadele'nin fiili aktörü olan Ankara hükümetidir.

Mütareke Dönemi (1918-1922) olarak adlandırılan yıllarda yukarıda ifade edildiği üzere İstanbul ve Ankara vilayetlerinde Türk milletini temsil eden iki ayrı hükümet ve bu bağlamda da yürütme fonksiyonunu yerine getiren bakanlıklar vardır. Eğitim Bakanlığını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Biri payitahtta Padişah Vahdettin'e bağlı ve onun onayı ile eğitim işlerinden sorumlu olan, yetki sınırları ise İtilaf Devletleri'nin işgalleriyle doğru orantılı bulunan Maarif Nezaretidir. Diğeri ise Ankara'da Meclis Başkanı sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Anadolu'daki eğitim işlerini yürüten Maarif Vekâletidir. Çalışmamızın temasını teşkil eden ilk öğretmen grevi ise Sultan Vahdettin'in görece yetki ve kontrolü altındaki İstanbul şehrinde Mart 1920 tarihinde gerçekleşmiştir.

1. Osmanlı Devleti'nde Sıbyan ve İbtida-i Mektepleri

Osmanlı Klasik Dönemi'nde "Enderun ve Medrese" olmak üzere iki öğretim kurumu öne çıkmıştır. Enderun, devşirme yöntemi ile Hıristiyan tebaanın çocuklarından (onlara Türk ve Müslüman kimliği kazandırarak) devletin yönetimi ve ordusu için gerekli yetişmiş insan gücünü karşılamak için kurulmuştur. Medreseler ise Türk ve Müslüman kökenlilerden devletin ve toplumun ihtiyacı olan din, eğitim ve yargı gibi alanlara uzman kişiler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Yüksek öğretim için müderris, mahkemeler için kadı, camiler için gerekli din görevlilerini sağlayan medreseler aynı zamanda sıbyan (mahalle) mektepleri için de hocalar yetiştirmiştir. Okuma ve yazma bilen ve bir süre medrese eğitimi alıp ayrılan kişilerin de öğreticilik yaptığı

sıbyan (mahalle) mekteplerinde (Klasik Dönem sonrası) genellikle çocuklara basit okuma-yazma ve ezber üzerine kurulu dini bir eğitim verilmiştir. Masrafları vakıflar tarafından üstlenilmiş olan sıbyan mektepleri, merkezi bir teşkilata ve ortak bir programa sahip değildir. Tanzimat Dönemi'nde ise 1857 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti'nin kurulmasıyla birlikte (Harbiye ve Tıbbiye hariç) tüm okullar nazırlığa bağlanmış ve ilk eğitimde önemli gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır (Akyüz, 1978: s.25, 28, 35, 39).

Yukarıda ifade edildiği üzere ilk eğitimde görevli hocalar, genellikle medrese kökenlidir. İlk mektepler, Maarif Nazırlığı'na bağlandıktan sonra sıbyan mekteplerinin öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla 1868 tarihinde Darülmualimin-i Sıbyan (İlkokul öğretmen) okulu açılmıştır (Yetişgin & Dumanoğlu, 2017: s.1086). Ancak bu okulun imparatorluk dâhilindeki tüm ilk eğitim okullarındaki öğretmen ihtiyacını karşılaması imkânsızdır. Bu yüzden de medrese kökenli öğretmenlerin nicelik yönündeki ağırlığı Türkiye Cumhuriyet Dönemi'ne kadar devam etmiştir (Akyüz, 1978: s.39, 44).

1869 tarihinde ise Maarif-i Umumiye Nizamnamesi çıkarılmış ve Osmanlı Devleti'nde ilköğretimin temeli olan sıbyan mektepleri, 1869 Nizamnamesi'ne göre çağın şartlarına uygun olarak ıslah edilmeye başlanmıştır. Ayrıca 1872 yılından itibaren (Tanzimatçıların eskiye dokunmadan yenisini inşa etmek siyasetine uygun olarak) yeni usulde öğretim veren "ibtidâî" adı altında ilkokullar açılmıştır. Böylece Tanzimat Dönemi'nde kurumlarda ve fikirlerde ortaya çıkan eski ve yeni çatışması, ilköğretimde de filizlenmiş ve neticede ikili bir sistem ortaya çıkmıştır. Ancak neyse ki bu karardan 1882 yılından itibaren vazgeçilmeye başlanmış ve ilköğretimdeki ikililiğe son vermek adına ağırlık "ibtidâî" okullara kaydırılmıştır (Kodaman, 1991: s.68-69; Palalı, 2021: s.88-89).

Osmanlı Devleti'nde 1913 yılında yürürlüğe giren Geçici Vilâyet Kanunu (İdare-i Umumiyye-i Vilâyât Kanunu Muvakkati) ile birlikte Vilâyetler yerel hizmetler bakımından idari ve mali özerkliğe kavuşmuşlardır. Bir başka ifadeyle Vilâyetlerin kendi gelirini ve giderini tutmasıyla birlikte merkezi bütçeden bağımsız yerel bütçeler oluşturulmuştur. (Torun, 2018: s.60).

Çalışmamızın tarihsel açıdan zaman aralığını teşkil eden Mütareke Dönemi'nde öğretmenlerin özlük hakları ile ilgili yürürlükte olan yasa ise 1913 İlköğretim Geçici Kanunu'dur "(1913) Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkati". Bu kanun hem İstanbul hem de Ankara Maarif Nezareti tarafından tatbik edilmiştir. Yasanın 15. ve 67. Maddelerine göre öğretmenlerin alacakları ücret dâhil olmak üzere ilkokulların tüm masrafları mahalle ve köy halkının omuzlarına yüklenmiştir. Bu giderler halktan doğrudan ve dolaylı

vergiler olarak toplanmış ve Vilâyet (İl Özel İdare) Bütçeleri'ne aktarılmıştır. Kanununun 68. ve 69. Maddeleri ile de öğretmenlerin aylıkları ve maaş artışları belirlenmiştir².

Buna karşın Vilâyet (İl Özel İdare) Bütçeleri'nden maaşlarını almaları öngörülen ilkokul öğretmenleri, Mütareke Dönemi'nde aylıklarını genellikle zamanında ve tam olarak alamamışlardır. Tabii bunun çeşitli nedenleri vardır: I. Dünya Harbi'nin beraberinde getirdiği ekonomik sıkıntılarla beraber il gelirleri eskiye oranla bir hayli azalmıştır. Öte yandan savaş sonunda devletin bazı toprakları elden çıkmış ve bu bölgelerin il gelirlerine işgalci güçler tarafından el koyulmuştur. Ayrıca otoritesini giderek kaybeden Osmanlı hükümetlerinin eğitim ve öğretim faaliyetlerine ehemmiyet vermekten uzak tavırları ile yine il özel idare bütçesi üzerinde söz sahibi olan İl Genel Kurullarındaki³ nüfuzlu kimselerin olumsuz tavırları, ilkokul öğretmenlerinin ekonomik açıdan zor dönemler geçirmesine ve eğitimin kalitesinin daha da düşmesine neden olmuştur (Göldaş, 1984: s.24-27). Ancak her şeyin düğümlendiği asıl mesele yürürlükte olan 1913 Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu'dur.

Bu kanun ilkokul düzeyindeki eğitim-öğretim faaliyetleri giderlerinin ve öğretmen aylıklarının ödenmesine mahsus maddelerinin içerik yönünden noksanlığı ile doludur. İlkokul öğretmenleri diğer orta ve yüksek düzeydeki eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenler gibi devletin genel bütçesinden değil de yukarıda belirtildiği üzere halktan toplanan vergilerle İl Özel İdare bütçelerinden maaş almaktadır. Üstelik ilkokul öğretmenlerinin aylıkları onlara kıyasla da düşüktür. Bir başka deyişle ilkokul öğretmenlerinin maaşlarının yerel bütçelere bırakılması onların düzenli bir şekilde aylık

2 “Madde-15: Mektâbi iptidaiye tesisine muktazi (icap eden, lazım gelen) arsanın bulunması, elde edilmesi ve okul binasının ve muallim ve muallime ve muavin ve muavineleri maaşatı ile sükunaları (oturulacak yer) masarifi inşaiyesi ve bedeli icarı ve bunların tamiri esası mektebin levazımı tedrisiyenin tedarik ve tecdidü (yenileme), dersanelerin teshin (ısıtma) ve tenviri (aydınlatma), hademe ücretleri kariye (köy) ve mahalle abalisinin zimmetine ait masarifi mecburedendir...”

Madde-67: Âtidedeki masraflar vilayet bütçelerinden tesviye edilecektir: 1- Bu kanun gereğince teşkil edilecek olan mekatibi iptidaiye-i umumiyeye ve ihtiraf ve el işleri mekteplerinin bilumum masarifi ile memurin ve mualliminin ve maşatı 2- Darülmuallimini iptidaiyelerin memurin ve mualliminin maşatı 3- Mektâbi iptidaiye idare memurları ile müfettişlerinin maaşatı...

Madde-68:Mektâbi iptidaiye muallim ve muavin ve muavineleri iki yüz kuruş maaşla hizmete dahil ve maaşları altı yüze balığ oluncaya kadar her beş senede yüz kuruş zammı naül olurlar...

Madde-69:Mektâbi iptidaiye muallim ve muallime maaşları berveği at-i derecaat üzerine tayin olunmuştur: Muallim ve Muallime: “300 – Yedinci Sınıf, 400 – Altıncı Sınıf, 450 – Beşinci Sınıf, 500 – Dördüncü Sınıf, 600 – Üçüncü Sınıf, 800 – İkinci Sınıf, 1000– Birinci Sınıf; Terfiler asgari üç yılda bir yapılacaktır” (Göldaş, 1984: s.21-22; Ortak, 2003: s.223-224).

3 Bir şehrin ilk eğitim ile ilgili hayati kararları, Valinin başkanlık ettiği İl Genel Kurulları tarafından alınır. İl Genel Kurulları şehrin en yüksek yürütme organıdır. Bu kurullara üye olan kimseler ise genellikle o ildeki nüfuzlu kişilerdir (Göldaş, 1984: s.29; Torun, 2018: s.67).

alamamasına ve çok güç bir yaşam sürdürmesine neden olmuştur (Akyüz, 1978: s.91-98;Göldaş, 1984: s.27).

Yukarıda ifade edildiği üzere, 1913 Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu, ilkokul öğretmenlerinin maaşlarını yedi sınıfa ayırmıştır: Yeni atanan bir ilkokul öğretmeni yedinci dereceden 300 kuruş maaş alacaktır. İlk terfi için beş yıl bekleyecek ve altıncı dereceye yükselerek maaşı da 400 kuruşa çıkacaktır. Daha sonra üç yılda bir terfi edecek ve zamanla (asgari yirmi yılda) birinci dereceye kadar yükselebilirse maaşı da azami 1000 kuruşa ulaşacaktır. Oysaki bir öğretmen için 1000 kuruş, o dönemin şartlarına göre, asgari bir yaşam düzeyi için en alt sınır derecesindedir. Zira I. Cihan Harbi'nin neden olduğu aşırı fiyat artışı savaşın sona ermesine rağmen dünyanın birçok noktasında artarak devam etmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul, Roma'dan on, Paris'ten ise yedi kat pahalıdır. Daha da ilginç ise İstanbul, Rusya'nın büyük şehirleri ve Viyana'dan sonra dünyanın en pahalı şehirleri arasında yer almıştır. İstanbul'da 1914-1920 yılları arasında temel ihtiyaç maddeleri % 1350 nispetinde artmıştır. (Aydın, 2010: s.442-443; Çavdar, 2014: s.293; Arzu, 2004: s.89).

Özetle Genel savaşın beraberinde getirmiş olduğu aşırı zam ortamında enflasyon yükselmiş, karaborsada artış yaşanmış ve tüm bunlar asgari bir ücrete tabii olan öğretmenlerin sefalete yakın bir yaşam sürmelerine sebep olmuştur (Göldaş, 1984: s.30). Üstelik öğretmenler, yukarıda ifade edildiği üzere, maaşlarını düzenli de alamamışlardır. Genel itibariyle il bütçeleri öğretmen maaşları ile okul giderlerini karşılayacak gelirden yoksun kalmışlardır. Öğretmenler ancak birkaç ayda bir ve eksik olarak aldıkları maaşlarla yaşamaya çalışmışlardır (Akyüz, 1978: s.95-96).

Türk tarihindeki ilk öğretmen grevi de bu şartlar altında Mart 1920 tarihinde İstanbul'da yaşanmıştır.

2. Birikmiş Öğretmen Aylıkları Meselesinin Meclisteki Akisleri

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından hemen sonra 13 Kasım 1918'de İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiştir. Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikası İtilaf Devletleri'nin yüksek komiserlerinin baskısı altında kalmıştır. Kaotik siyasal ortam neticesinde ise birbiri ardına istikrarsız Osmanlı hükümetleri kurulmuştur. Bu dönemde İstanbul'daki hükümetler üzerinde baskı unsuru oluşturan bir başka güç ise Anadolu'daki Milli Mücadele hareketidir. Bu milli hareketin etkisiyle, daha önce Padişah Vahdettin tarafından Aralık 1918'de kapatılmış olan Osmanlı Mebusan Meclisi, 12 Ocak 1920'de İstanbul'da tekrar açılarak çalışmalarına

başlamıştır. İstanbul'da ilkokul öğretmenlerinin grevinin cereyan ettiği sırada hükümetin başında Ekim 1919'da kurulan Ali Rıza Paşa kabinesi vardır.

Bu dönemde Osmanlı Mebusan Meclisi'nde çalışmalar sürerken 17 Şubat 1920'de Sivas Mebusu Sami Fethi ve Hakkari Mebusu Mazhar Beyler tarafından, İl Özel İdaresi'nden (İdare-i Hususiyeye'den) maaşlarını alan öğretmenlerin neden düzenli bir şekilde aylıklarını alamadıklarına dair bir soru önergesi (Dahiliye Nazırlığı üzerinden cevap almak noktasında⁴) Meclis'e verilmiştir. Bu önerge Muvazene-i Maliye Encümeni'ne havale edilmiştir. Ancak bu soru önergesinden herhangi bir sonuç çıkmamıştır (MMZC, 17 Şubat 1920: 131).

Meselenin öneminin ve aciliyetinin farkında olan bazı milletvekilleri bir haftalık sessizliğin ardından konuyu tekrar Meclis gündemine taşımışlardır. Ancak bir fark vardır. 23 Şubat 1920'de Edirne Mebusu Galip Bahtiyar Bey, zavallı olarak nitelendirdiği İstanbul'daki öğretmenlerin sefalet içinde pürdikkat Meclisten çıkacak kararı beklediklerini ifade ederek "*Bu hususta Encümen ne yaptı ve bu zavallular için ne karar ittihaz edilmiştir? Bu cihetleri anlamak istiyoruz. Encümenin bu işi takip edip etmediğini sormak ve anlamak istiyorum*" diyerek serzenişte bulunmuş ve meseleyi İstanbul ile sınırlayarak genelden özele indirgemıştır (MMZC, 23 Şubat 1920: 195). Galip Bahtiyar Bey'in bu haklı sitemi üzerine İzmit Mebusu Sırrı Bey söz alarak, vergileri toplamakla mükellef olan maliye memurlarının görevlerini tam olarak yerine getirmedikleri için İl Özel İdaresi'nden maaşlarını almakta olan öğretmenlerin sıkıntı içinde olduklarını ileri sürmüştür (MMZC, 23 Şubat 1920: 196). Niğde Mebusu Ata Bey ise, "...*Varidat kifayet etmiyor. Masarifini korumuyor. Tahsisat, maksadını temin etmiyor*" diyerek Sırrı Bey'in bu fikrine karşı çıkmış ve çözüm olarak ilkokul öğretmenlerinin genel bütçeden (Muvazene-i Umumiye'den) maaşlarını almalarını önermiştir. (MMZC, 23 Şubat 1920: 196). Günüün sonunda meselenin soru önergesi olarak Hükümete tebliğine karar verilmiştir.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Payitahtta toplanıyor olmasına binaen İstanbul'daki ilkokul öğretmenlerinin sefalet içindeki durumları milletin temsilcileri tarafından da doğrudan gözlemlenebilmiş ve bu haklı mesele meclis görüşmelerine yansımıştır. Ancak sorun sadece İstanbul'daki ilkokul öğretmenleri ile sınırlı değildir. Zira yukarıda belirtildiği üzere, 17 Şubat 1920'de Sivas Mebusu Sami Fethi Bey tarafından, İl Özel İdaresi'nden maaş alan taşra ilkokul (Mekâtib-i İbtidâiyye) öğretmenlerinin neden aylardır

4 Yukarıda ifade edildiği üzere, 1913 yılında yürürlüğe giren Geçici Vilâyet Kanunu (İdare-i Umumiyye-i Vilâyât Kanunu Muvakkati) ile birlikte Vilâyetler yerel hizmetler bakımından idari ve mali özerkliğe kavuşmuşlardır. Osmanlı Devleti'nde idari yapının en temel birimlerinden olan Vilâyetin en üst amiri ise validir. Ve valiler idari olarak Dâhiliye Nezareti'ne bağlıdır.

maaş alamadıkları hakkındaki bir soru önergesi meclise verilmiştir. Bu takdir, Dâhiliye Nezareti'nin özel memuru Hüseyin Hüsnü Bey tarafından 26 Şubat tarihinde meclis kürsüsünden cevaplandırılmıştır (MMZC, 26 Şubat 1920: 200). Bu sırada Edirne Mebusu Galip Bahtiyar Bey söz alarak aynı konuda ancak taşradan farklı olarak İstanbul Vilayet öğretmenleri için de bir soru önergesi verdiklerini hatırlatmıştır. Bunun üzerine Meclis Başkanı bu takririn henüz müzakerat programına dâhil olmadığını belirtmiş ve sözü tekrardan Dahiliye Nazırlığı adına Hüseyin Hüsnü Bey'e vermiştir (MMZC, 26 Şubat 1920: 218).

Hüseyin Hüsnü Bey ise genel olarak I. Dünya Savaşı'nı ve savaş öncesi yapılan düzenlemeleri gerekçe göstererek ilköğretim meselesinden sorumlu olan İl Özel İdareleri'nin 1914 ve öncesi varidatlarına artık sahip olmadıklarını; gelirlerin azalması ve vergilerin toplanmasındaki aksaklık neticesinde sorunların ortaya çıktığını belirtmiştir. Daha da önemlisi Hüseyin Hüsnü Bey, il özel bütçelerinin açıklarının kapatılmasının ve özel bütçeden maaş alan öğretmenlerin aylık ve zamlarının ödenebilmesinin mümkün olmadığını da ifade etmiştir (MMZC, 26 Şubat 1920: 218-219). Bunun üzerine konuyla ilgili teklif sahiplerinden biri olan Hakkari Mebusu Mazhar Bey, “*Şimdi aldığımız cevapta, maatteessüf anlıyorum ki: üç aydan beri aç kalan muallim ve muallimeler, yine aç kalacaklar*” demiş, Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey de tek cümleyle “*Açlıktan ölecekler desenize*” diyerek durumun vahametini ortaya koymuştur (MMZC, 26 Şubat 1920: 219).

Meclisteki müzakerelerden müspet bir sonuç çıkmamasına rağmen İstanbul'daki ilkokul öğretmenleri resmi makamlar üzerinden sorunlarını dile getirmeye devam etmişlerdir. Ancak bu sefer bir fark vardır. Ekonomik zorlukların ağırlığı altında ezilmekte olan öğretmenler başvuruda buldukları Maarif İdaresi'ne şayet birikmiş maaşları ödenmezse görevlerini sürdüremeyeceklerini bildirmişlerdir. Durumun öneminin farkında olduğunu belirten Maarif Müdürü ise sorunun çok yakın bir zaman dilimi içinde çözümleneceğini belirterek öğretmenleri teskin etmeye çalışmıştır. Akabinde ise valilik ve bakanlık düzeyinde konuyu üst makamlara taşımıştır (Sarıhan, 1994: s.398; Yeniün, 3 Mart 1920, s.1).

Grevin başlayacağı tarih olan 1 Mart 1920 günü ise Meclis bir kez daha toplanarak konu ile meşgul olmuştur. Üzerinde müzakerelerin yapıldığı resmi husus “*İdare-i Hususîyye'den maaş alan mekatibi iptidaiye muallim ve muallimelerinin maaşatının Muvazene-i Umumiyyeye ithaline dair İstida Encümen mazbatası*”dır (MMZC, 1 Mart 1920: 303).

Meclisteki görüşmeler esnasında birbirinden farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. Bir kısım vekiller, İstida Encümeni tarafından verilen mazbatanın karşısında yer almışlar ve öğretmenlerin yürürlükteki kanunun gereği olarak genel bütçeden değil de il özel bütçelerinden aylıklarını almalarına devam etmelerini ama öğretmenlerin de bu konuda mağdur edilmemeleri gerektiği fikrini öne sürmüşlerdir.

Bazı vekiller ise öğretmen maaşlarının genel bütçeden ödenmesini teklif etmişlerdir. Bunun için de Tedrisat-ı İbtidaiyye Kanunu'nun "15. Maddesinin" değiştirilmesi ile sorunun çözülebileceğini öne sürmüşler ve meselenin Maarif Encümeni'nde tetkik edilmesini istemişlerdir. Mebusların bir kısmı ise meselenin İdare-i Hususiyye ile ilgili olduğunu belirterek konunun önce Dâhiliye sonra da tabiatı ile Maliye ve Maarif Nezaretleri'nde incelenmesini; geniş katımlı bir Meclis müzakeresini şart koşmuşlardır. Meclis ekseriyeti ise bu hususta sessiz kalmayı tercih etmiştir. (MMZC, 1 Mart 1920: 303-305).

Neticede ilkokul öğretmenlerinin birikmiş maaşları meselesinin olumlu bir şekilde çözümlenebilmesi ve öğretmenlerin sefaletten kurtulabilmesi için Mecliste yapılan görüşmeler ve bu konuda hazırlanan mazbata, bir uzlaşmanın sağlanamaması üzerine sonuçsuz kalmıştır. Meclisten ümidini kesen İstanbul'daki ilkokul (Mekâtib-i İbtidâiyye) öğretmenleri de haklarını alabilmek için greve gitmişlerdir.

3. Öğretmen Grevinin Basındaki Akisleri

1 Mart 1920 tarihinde yukarıda ifade edildiği üzere İstanbul'daki ilkokul öğretmenleri, birikmiş maaşlarını alamadıkları gerekçesiyle iş bırakmışlardır. Böylece Türk tarihinde bilinen ilk öğretmen grevi resmen başlamıştır (Sarıhan, 1994: s.400-401).

Basın, dönemin şartlarının etkisiyle eğitim istatistiklerinin doğru ve düzenli tutulamamasından dolayı, greve katılan öğretmen, kapalı kalan okul ve grevden etkilenen öğrenci sayılarını birbirinden farklı olarak sayfalarına taşımıştır. Örneğin Tasvir-i Efkâr gazetesine göre 150 okul kapanmış, yaklaşık 30 bin öğrenci eğitim nimetinden uzak kalmıştır (Tasvir-i Efkâr, 2 Mart 1920: s.2). İfham gazetesine göre greve katılan öğretmen sayısı 800 ile 1000 arasındadır. Kapanan okul sayısı ise 180, eğitimsiz kalıp sokakta gezen öğrenci sayısı 20 bindir (İfham, 3 Mart 1920: s.2). İkdâm gazetesine göre 1000'e yakın öğretmen greve katılmış ve bundan 20 bin talebe olumsuz etkilenmiştir (İkdâm, 3 Mart 1920 (II): s.1). 200'e yakın İbtidâ-i Mektebi (ilkokul) ise kapalı kalmıştır (İkdâm, 5 Mart 1920: s.1). İkdâm'ın 14 Mart tarihli sayısında ise kapalı mektep sayısı 150, eğitimden uzak kalan öğrenci sayısı da 25 bin gösterilmiştir (İkdâm, 14 Mart 1920: s.1). 3 Mart tarihli

Yeniğün gazetesindeyse kapalı ilkokul sayısı iki yüz elliye kadar çıkarılmış, boşta kalan öğrenci sayısı yirmi binden fazla olarak ifade edilmiştir (Yeniğün, 3 Mart 1920: s.1). Gazetelerin vermiş oldukları sayıların ortalamasını alacak olursak: Greve yaklaşık 200 okuldan 1000 öğretmen katılmış ve bu durumdan takriben 20.000 öğrenci olumsuz etkilenmiştir.

Genel olarak İstanbul basını, ilk günden itibaren öğretmen grevini yakından takip etmiş ve kamuoyunu öğretmenlerin lehine grevin önemi ve haklılığı konusunda ikna edecek tarzda bir yayın politikası yürütmüştür. Bu hususta basın, öğretmenlerin içinde buldukları sefaleti zihinlerde somutlaştırmak adına sayfalarında çeşitli örneklere de yer vermiştir. Hatta kimi gazeteler öğretmenlerin grevini ve parasızlık yüzünden İbtidâ-i Mektepleri'nin kapanmasını Osmanlı Devleti'nin Mütareke Dönemi'nden itibaren karşılaştığı "*en elem verici hadise*" olarak tanımlamış ve sorunu idari ve manevi iflas olarak belirterek bir millet ve devlet meselesi olarak değerlendirmiştir (İkdam, 3 Mart 1920 (I): s.1).

İstanbul basınına göre, öğretmenler birikmiş maaşlarını alamadıklarından dolayı sefil bir yaşam sürmektedir. İçinde buldukları maddi imkânsızlıklar o derece artmıştır ki artık öğretmenler uzaktaki okullarına gidip vazife görebilmek için zaruri olan vapur ve tramvay benzeri toplu taşıma ücretlerini dahi ödeyemez hale gelmişlerdir (Tasvir-i Efkâr, 2 Mart 1920: s.2). Bu yüzden de Üsküdar, Beyoğlu ve Boğaziçi başta olmak üzere İstanbul'a bağlı bulunan ilçelerdeki öğretmenler birlik olup haklarını elde edebilmek için iş bırakma hususunda karar almışlardır. Bu konudaki düşüncelerini ise Sadarete, Dahiliye ve Maarif Nezaretlerine, Meclis-i Mebusâna ve İstanbul Maarif Müdüriyeti'ne bildirmişler ve taleplerinin gerçekleşmesine kadar görevlerini yerine getirmeyeceklerini ifade etmişlerdir. (İkdam, 1 Mart 1920: s.1; Vakit, 2/3 Mart 1920: s.2).

Genel olarak basına göre, ekonomik zorluklar karşısında uzun süre sabreden öğretmenlerin greve gitmesi, okulların kapanması ve öğrencilerin eğitimsiz kalmasının sorumluluğu öğretmenlere ait değildir. Çünkü öğretmenler aylar öncesinden bu ve benzeri durumları gerekli resmi kurumlara bildirmişlerdir. Ancak müspet bir sonuç elde edememişlerdir. Oysaki öğretmenlerin talepleri gayet basit ve haklıdır. Öğretmenler, diğer meslektaşları ve devlet memurları gibi aylıklarında zamanında alarak asgari bir yaşam sürmek istemişlerdir (Tasvir-i Efkâr, 3 Mart 1920: s.1; Vakit, 8 Mart 1920: s.1). Önemli ve faydalı bir mesleği icra eden öğretmenlerin maaşlarının zamanında ödenmemesi ve devletin başkenti İstanbul'daki ilkokulların kapısına kilit vurulması yukarıda ifade edildiği üzere mühim bir millet ve devlet me-

selesidir. Bu işin acilen düzeltilmesi için çalışmak ise meclisin ve hükümetin vazifesidir, düşüncesi hâkim olmuştur (Yeniğün, 3 Mart 1920: s.1).

Öte yandan belirtildiği üzere hadise birden bire ortaya çıkmış ve buhrana dönüşmüş değildir. Taşrada altı, İstanbul'da ise üç aydan beri ilkokul öğretmenleri maaşlarını alamamıştır ve bu süreçte hükümet, öğretmenlerin yaşadıkları mâli sorunları çözmek için somut bir adım atmamıştır. Bu yüzden de İkdâm gazetesine göre, hükümet birinci derecede sorumludur. Fakat tek mesul da değildir. Çünkü savaşın beraberinde getirdiği ağır yükler bu dönemde toplumun her kesimini ezmiştir. Gelecek nesillerin yetişmesini sağlayacak olan öğretmenlerse tüm zorluk ve yokluklara rağmen hiç seslerini çıkarmadan kahramanca bir gayretle vazifelerini sürdürmüşlerdir. En nihayetindeyse bütün mukavemet kuvvetlerini kaybeden öğretmenler son çare olarak haklarını elde etmek için greve gitmişlerdir. Tüm bunlar herkesin gözü önünde yaşanırken ne toplum ne de basın bu mesele ile alakadar olmamıştır (İkdâm, 3 Mart 1920 (I): s.1). Bu doğrultuda gazete özeldede kendisini genelde ise tüm matbuatı sorumlu tutarak bir öz eleştiride bulunmuştur.

İkdâm başta olmak üzere bazı gazeteler, İstanbul ilkokul öğretmenlerinin hareketini dış görünüş itibarıyla bir greve benzese de içerik itibarıyla “tâtil-i eşgâl” olmadığını ileri sürmüşlerdir. Çünkü öğretmenler, kendi şahsiyetlerinin ve mesleki sınıflarının çıkarına olarak haklarını genişletmek için bu eyleme gitmemişlerdir. Aksine kanunda yeri olan haklarını ve emeklerinin karşılığını istemişlerdir. Bir başka deyişle aylıklarının vaktinde ve muntazam bir şekilde verilmesini talep etmişlerdir. (İkdâm, 1 Mart 1920: s.1). Bu yüzden de bu bir grev olamaz. İkdâm tarafından ilkokul öğretmenlerinin hareketinin bir grev değil de hak arayışı şeklinde tarif edilmesi, aslında Mütarekeden itibaren artış gösteren ve halkın zaman zaman çeşitli nedenlere bağlı olarak olumsuz baktığı işçi hareketlerinden ayrı tutulmak istenmesinden kaynaklanmıştır.

Grev yapan ilkokul öğretmenleri 1 Mart tarihinde Büyük Reşit Paşa Numune Mektebi'nde bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Müzakere sonucunda öğretmenler, ocak ve şubat ayı birikmiş maaşlarının ödenmesini ve sonraki maaşlarının da düzenli bir şekilde verilmesi için gerekli önlemlerin alınmasını aksi bir durumda vazifeleri başına dönmeyeceklerini ilan etmişlerdir (Tasvir-i Efkâr, 3 Mart 1920: s.1; İkdâm, 2 Mart 1920: s.1).

Birikmiş maaşlarını hemen alabilmek ve bundan sonraki aylıklarının da düzenli bir şekilde gecikmeden ödenmesi için eyleme giden öğretmenler, yetkili makamlarla gerekli temasları gerçekleştirmek ve bu görüşmeleri yürütmek üzere kendi aralarından bir de heyet seçmişlerdir. Bu heyet öncelikle

İstanbul Maarif Müdürü ile bir araya gelerek öğretmenlerin taleplerini dile getirmiştir. İl Maarif Müdürü ise öğretmenlerin isteklerinde haklı olduklarını belirterek, meselenin Meclis-i Mebusan'a intikal ettiğini ve sorunun çok yakın bir zaman diliminde çözümleneceğinden ümit var olduğunu belirtmiştir. Ayrıca öğretmenlerin vazifelerinin başına dönmeleri gerektiği hususunda nasihatlerde bulunmuştur (İkdam, 1 Mart 1920: s.1).

Bu arada okulları kapalı bulunan öğrenciler ile velilerinden oluşan bir heyet de Maarif Müdürlüğüne giderek öğretmenlerin maaşlarının biran evvel ödenmesi için ricada bulunmuşlardır. Hatta öğrencilerin bir kısmının bu konudaki isteklerini ağlayarak dile getirdikleri hususundaki haberler basında yer almıştır (Yeniğün, 3 Mart 1920: s.1; İkdam, 2 Mart 1920: s.1).

Hükümet katında yapılan görüşmelerde ise birikmiş öğretmen maaşlarının bir kısmını vererek grevi sonlandırmak yönünde bir eğilim ağırlık kazanmıştır. Bu doğrultuda Maliye Nezareti kanalıyla vilayet bütçesine bir miktar (36 bin lira kadar) para aktarılması kararı alınmıştır. Ancak basına göre bu para birikmiş öğretmen maaşlarını karşılamak için yeterli değildir. Çünkü İstanbul Vilayet bütçesinden ücret alan memurlar ve öğretmenlerin bir aylıkları yekûnu kırk beş bin, yalnız öğretmenlerin bir aylık maaşı (otuz altı) bin liradır. Sadece öğretmenlere aylıkları verilip, memurlara verilmemesi gibi bir durum söz konusu olamayacağına göre birikmiş maaşların verilebilmesi için doksan bin liraya ihtiyaç vardır. Henüz elli dört bin liranın üst tarafı bulunmadığına göre öğretmen maaşlarının ödenebilmesi de zor gözükmektedir. (Yeniğün, 6 Mart 1920: s.2; İkdam, 2 Mart 1920: s.1; MMZC, 1 Mart 1920: 305).

Neticede payitahtta eğitim sahasında yaşanan bu buhran, kaotik siyasal ortamın da etkisiyle zaten sallantıda olan Ali Rıza Paşa hükümetinde kabinenin toptan istifasından önce Maarif Nazırının koltuğunu terk etmesine neden olmuştur.

İkdam gazetesi istifa eden eski Maarif Nazırı Said Bey ile bir röportaj gerçekleştirmiştir. Bu mülakatta Said Bey, ülkenin içinde bulunduğu buhranlı dönemi öne çıkararak ilkokul öğretmenlerinin grevini doğru bulmadığını ifade etmiştir. İkdam muhabiri, öğretmenlerin birikmiş iki aylık maaşlarını alamadıkları takdirde vazifelerinin başına tekrar dönmeyeceklerini ifade ettiklerini, Said Bey'e hatırlatması üzerine ise eski Maarif Nazırı "*Muallimlerimiz akıl ve ahlak sahibi adamlardır. Zannetmem ki bu buhranlı zamanlarda böyle bir talepte bulunsunlar*" şeklinde ilginç bir cevap vermiştir (İkdam, 7 Mart 1920: s.1; Vakit, 8 Mart 1920: s.2).

Yukarıda ifade edildiği üzere yaşanan hükümet krizi, ilkokul öğretmenleri grevi meselesinin çözümlenme sürecini de uzatmıştır. Ekim 1919'da kurulan Ali Rıza Paşa kabinesi Mart ayının üçüncü günü çekilmiştir. Yeni Salih Paşa kabinesi ise ancak beş gün sonra resmen görevine başlayabilmiştir.

Bu arada 5 Mart tarihinde Dârülmuallimin (Erkek öğretmen okulu) ve Dârülmuallimât (Kız öğretmen okulu) Mezunları Cemiyeti ile Muallimler Cemiyeti heyeti idaresinden bazı üyelerin katılımıyla Mahmut Şevket Paşa Numune Mektebi'nde bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıya katılanlar, İlköğretim Kanunu (Tedrisat-ı İbtidâiye) üzerinde fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Görüşmeler neticesinde İlköğretim Kanunu'nda değişiklik yapılması hususunda Meclis-i Mebusan'a bir layiha verilmesi kararlaştırılmıştır (Yenigün, 6 Mart 1920: s.2).

Bu arada İstanbul'daki öğretmen grevi, ülkedeki yanlış eğitim politikalarından rahatsız olan diğer bölgelerdeki öğretmenlerin de yavaş yavaş seslerini çıkarmalarına yardımcı olmuş hem de siyasi platformda destek bulmuştur. Basına göre İstanbul'daki öğretmen grevini yakından takip eden ve onlarla aynı kaderi paylaşan İzmit ve Adapazarı'ndaki öğretmenler idareye karşı seslerini çıkarmaya başlamışlardır (Yenigün, 7 Mart 1920: s.1). Üstelik Mürettibin-i Osmaniye Cemiyeti öğretmenlerin grevini destekler nitelikte açıklamalar yaparken (Yaşar, 2014: s.103; Yılmaz, 2019: s.838). Türkiye Sosyalist Partisi de öğretmenlere yardımcı olmaya karar verdiğini Muallimler Cemiyeti'ne bildirmiştir (İkdam, 10 Mart 1920: s.1).

6 Mart tarihindeyse İstanbul ilkokul öğretmenlerinin genel heyeti tarafından seçilmiş olan dört delege İstanbul valisi ile görüşmüştür. İstanbul valisi maliyeden alınacak para ile Ocak ayı maaşlarının verileceğini, şubat maaşı için de bir müddet daha beklemek lazım geldiğini söyleyerek öğretmenlerin işlerine başlamalarını teklif etmiş ve bu konuda bir cevap vermeleri için kendilerine süre tanımıştır (İleri, 7 Mart 1920: s.2; Yenigün, 7 Mart 1920: s.1; Vakit, 7 Mart 1920: s.2).

İstanbul valisinin belirttiği düşünceler aslında o dönemde farklı makam ve mevkiide olan yetkililerin de sahip olduğu ortak kanaattir. Zira Maarif Nazırı ve Maarif Müsteşarı da *“öğretmenlerin günlük yaşamlarını devam ettirmek için nasıl olsa para sarf etmek zorunda olduklarına göre okullarındaki vazifelerine devam etmelerinin daha doğru bir karar olacağı”* yönünde cümleler sarf etmişlerdir (Yenigün, 7 Mart 1920: s.1). Üstelik Maarif Müsteşarı'na göre öğretmenlerin eylemlerine devam etmeleri hassas bir dönemden geçen ülkede ulusal birliği bozacak içte ve dışta devletin itibarının daha da sarsılmasına neden olacaktır. Maarif Müsteşarı, bir nevi devletin bekası ilkesini öne süre-

rek öğretmenlerin haklı ekonomik taleplerinden en azından bir süre için vaz geçmelerini talep etmiştir (İleri, 7 Mart 1920: s.2; Vakit, 7 Mart 1920: s.2).

Yetkili makamlardan basına yansıyan görüşler üzerine öğretmenler, Reşit Paşa Numune Mektebi'nde toplanmışlar ve grev ile ilköğretim kanunu hakkında fikir alış verişinde bulunarak bir cevap kaleme almışlardır (Tasvir-i Efkar, 8 Mart 1920: s.1; Yenigün, 8 Mart 1920: s.2).

Öğretmenlerin kararlı tavırları üzerine 8 Mart tarihinde Meclis-i Mebusan Maarif Encümeni'nde öğretmen maaşları meselesi görüşülmüştür. Komisyonunda Tedrisat-ı İbtidâiye Kanunu'nda değişiklik ve öğretmen maaşlarının vilayet bütçesinden değil de devletin genel bütçesinden verilmesi hususunda müzakerede bulunulmuş ancak öğretmenler lehine yine olumlu bir karar çıkmamıştır (Yenigün, 9 Mart 1920: s.2).

Hükümet yetkilileri tarafından sorunun kökten çözümü için gerekli kararlar alınmamıştır. Ancak öte taraftan 9 Mart tarihinden itibaren öğretmenlerin ocak ayı maaşları ödenmeye başlanmıştır. 10 Mart tarihindeyse İstanbul mıntıkasında bulunan tüm ilkokul öğretmenleri birikmiş ilk ayki maaşlarını almışlardır (Yenigün, 11 Mart 1920: s.1). Akabindeyse öğretmenler arasında fikri bir ayrılık yaşanmıştır.

Öğretmenlerin bir kısmı Şubat ayı maaşlarının da verilmesini, sonraki aylıklarının da düzenli bir şekilde ödenmesi hususunda kendilerine teminat verilmesini istemişlerdir. Aksi takdirde vazifeleri başına geri dönmeyeceklerini ifade etmişlerdir (İleri, 9 Mart 1920: s.2; İkdâm, 10 Mart 1920: s.1). Öğretmenlerin diğer bir kısmı ise Şubat ayı maaşlarını da alınca greve son vermek fikrinde eğilim göstermişlerdir (Vakit, 12 Mart 1920: s.1; Yenigün, 11 Mart 1920: s.1). Neticede iki tarafın da ortak isteği şubat ayı maaşını almak olduğu için greve devam kararı alınmıştır.

Öğretmenlerden oluşan grev heyeti, 13 Nisan tarihinde yeni Maarif Nazırı Abdurrahman Şeref Bey'i ziyaret etmiş ve ondan şubat ayı maaşlarının ödeneceğine dair söz almıştır (Yenigün, 14 Mart 1920: s.2; İkdâm, 14 Mart 1920: s.1). Zira öğretmenlerin haklarını aramak noktasında dirayet ve direnç göstermeleri üzerine hükümet yetkilileri sorunu çözmek adına somut bir adım daha atmak durumunda kalmıştır. Ancak şubat ayı öğretmen maaşlarını ödemek için genel bütçeden il özel bütçesine aktarılacak daha fazla paranın olmaması yetkilileri sıkıntıya sokmuş ve bu durum yetkilileri yeni kaynak arayışlarına itmiştir. En nihayetindeyse borçlanma yöntemiyle öğretmen maaşlarının ödenmesi planlanmıştır (İkdâm, 11 Mart 1920: s.1).

Bu doğrultuda İstanbul İl İdaresi, öğretmenlerin şubat ayı maaşlarını ödemek için Osmanlı İtibar-ı Milli Bankasından yüzde yedi faizle, vilayet

gelirlerini karşılık göstererek, otuz beş bin liralık borç para almıştır (Vakit, 15 Mart 1920: s.1; İkdâm, 12 Mart 1920: s.1; Yenigün, 14 Mart 1920: s.2; Peyâm-ı Sabah, 14 Mart 1920: s.2; Tercüman-ı Hakikat, 14 Mart 1920: s.1). Bankanın bu şartlar dâhilinde parayı vilayete teslim etmesiyle öğretmenlerin kalan şubat aylıkları da 14 Mart tarihinde ödenmeye başlanmıştır (Tasvir-i Efkâr, 15 Mart 1920: s.1; Yenigün, 15 Mart 1920: s.1; İkdâm, 15 Mart 1920 (I): s.1; İkdâm, 15 Mart 1920 (II): s.1).

Maaşlarını almaya başlayan öğretmenler, grev süresince öğretimin uğradığı sekteyi telafi etmek için bundan sonra daha azim ile çalışacaklarını belirten bir açıklamayı gazetelere göndererek grevi sonlandırdıkları hususunda kamuoyunu bilgilendirmişlerdir (Yenigün, 15 Mart 1920: s.1).

Böylece İstanbul'daki ilkokul öğretmenlerinin maaş sorunu kesin ve kalıcı olmayan yöntemler ile o an için çözümlenmiştir. İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgal edilmesi üzerine ise konu basın ve kamuoyunun gündeminden düşmüştür. Ta ki Eylül 1920 tarihindeki ikinci bir öğretmen grevine kadar.

SONUÇ

Bir ülkenin kalkınması ve olası tehlikelere karşı hazırlıklı olması için her yönden yetişmiş insan gücüne ihtiyacı vardır. Bu ise öncelikle eğitimle sağlanabilir. Öğretimin temelinde ise öğretmenler vardır. İnsan zihninin mühendisleri olarak tarif edebileceğimiz öğretmenlerin yeterli bilgi ve kültüre sahip olmaları onların yetiştirecekleri öğrencilerin de o nispette gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu yüzden de öğretmenlerin normal ve insanca müreffeh bir şekilde yaşayabilecekleri ücrete sahip olmaları gerekir. Zira birçok meslek mensubundan fazla kendisini ara vermeden çağın şartlarına göre yenilemesi ve yetiştirmesi gerekir. Üstelik öğretmene iyi maddi olanakların sağlanması mesleğin yetenekli kişileri çekmesine ve öğretmenin de toplumsal hayatta güç ve prestij kazanmasına yardımcı olacaktır.

Osmanlı Devleti'nde eğitim - öğretimin temeli olan ilkokullarda görevli öğretmenler, dönemin şartlarına kıyasla yeterli bir ücrete sahip olmadıkları gibi aylıklarını düzenli bir şekilde de alamamışlardır. Bu durum ise öğretmenlerin maddi açıdan rahat bir yaşam sürmelerine ve onların mesleklerine odaklanmalarına engel olmuştur. Bu sıkıntı Mütareke Dönemi'nde hem payitahtta hem de Anadolu'da yaşanmıştır. Ancak İki bölge arasında öğretmenlerin niteliği noktasında belirgin bir fark vardır. Payitahttaki öğretmenler daha ziyade yeni tipteki okullar için gerekli öğretmenlerin yetiştirildiği Darülmualimin mezunu iken Anadolu'daki öğretmenlerin çoğunluğunu medrese kökenli öğretmenler oluşturmuştur. Üstelik kozmopolit bir yapı, kültürel açıdan ise gelişmiş bir bölge olan İstanbul'da görev yapan ilkokul

öğretmenleri toplumsal gelişme ve hadiseleri de yakından takip etmek fırsatını yakalamışlardır. İstanbul'da, 1908'de II. Meşrutiyet Devrimi ile örneklerine rastlanan Mütareke Dönemi'nde ise kaotik siyasal ortamın ve ekonomik sıkıntıların etkisiyle devam eden işçi grevleri, hakları olan maaşlarını düzenli bir şekilde alamayan ilkokul öğretmenlerini de derinden etkilemiştir.

Bir başka deyişle öğretmen grevinin siyasi - ideolojik bir yönü bulunmamaktadır. Buna karşın grevde yer alan öğretmenlerin harekete geçip haklı seslerini duyurma noktasında dönemin işçi grevlerinden etkilenmiş olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Bununla birlikte İstanbul'daki öğretmen grevinin aynı tür sorunlara sahip Anadolu'daki diğer meslektaşlarına da bir domino taşı tarzında sirayet ettiği de bir başka gerçektir.

Öğretmenlerin bu ilk grevinde sorunları temelden çözümlenememiş olsa da birikmiş maaşlarının ödenmesi hususunda ki haklı talepleri gerçekleşmiştir. Bunu sağlayan en önemli husus ise öğretmenlerin haklarını korumaları gerektiği noktasındaki bilinç düzeyi ve göstermiş oldukları birlik ve dayanışmadır. Öte yandan aylıklarını Vilayet bütçesinden alan ilkokul öğretmenlerinin maaş ile ilgili sorunları Milli Mücadele Dönemi süresince devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise öğretmenlerin maaşları eskiye oranla (bir nebze olsun) düzeltilmiştir. Buna karşın ilköğretim giderlerinin ve öğretmen maaşlarının devlet bütçesinden ödenmesi usulüne ancak 1948 yılında geçilebilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi

- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt:1, Birleşim:11, 17 Şubat 1920.
Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt:1, Birleşim:13, 23 Şubat 1920.
Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt:1, Birleşim:14, 26 Şubat 1920.
Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt:1, Birleşim:17, 1 Mart 1920.

2. Tetkik Eserler

a.Kitaplar

- AKYÜZ, Yahya. (1978). *Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848-1940)*, Ankara: *Doğan Basımevi*.
GÖLDAŞ, İsmail. (1984). *İstanbul İlkokul Öğretmenlerinin Grevi (1920)*, *İstanbul: Kardeşler Basımevi*.
KODAMAN, Bayram. (1991), *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: *Türk Tarih Kurumu Yayınları*.
SARIHAN. Zeki. (1994), *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II*, Ankara: *Türk Tarih Kurumu Yayınları*.

b.Makaleler

- AYDIN, Mehmet. (2010). “Mütareke Döneminde İstanbul’da Hayat Pahalılığı Sorunu (1918-1922)”, *History Studies*, C.2, S.2: s.441-451.
ÇAVDAR, Necati. (2014). “Mütareke Dönemi’nin İlk Aylarında İstanbul’da Ekmek Meselesi”, *Bellekten*, C.78, S.281: s.287-314.
ORTAK, Şaban. (2003). “İlkokul Öğretmenlerinin Maaş Sorunu Ve İlk Öğretmen Grevi (1920)”, *Atatürk Dergisi*, C.3, S.4: s.219-235.
PALALI, İlhan. (2021). “Osmanlı Devleti’nde İlköğretimde Yenileşme Ve Urfa İlk Mektepleri ”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C.127, S.250: s.83-102.
TERZİ, Arzu. (2004). “Mütareke Dönemi İstanbul’unda Rekabet Piyasası (Amerikan-Fransız Satış Barakalarının Açılması)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.6: s.87-108.
TORUN, Sadık Fatih. (2018). “1913 Tarihli İdare-i Hususiye-i Vilâyât Talimât-nâmesine Göre Vilâyet Bütçelerinin Yasalaşması”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.58, S.1: s.59-81
YETİŞGİN, Memet & DUMANOĞLU, Sevim Ceylan. (2017). “Osmanlı Darülmuallimin Mektebi: Maraş Darülmuallimini ”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.16, S.4: s.1083-1100.

YILMAZ, Mehtap Kayıkcı. (2019). “Anadolu ve İstanbul’daki Öğretmenlerin 1918-1924 Yılları Arasındaki Maaş Sorunlarına Kronolojik Bir Bakış”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.12, S.66: s.835-844.

c. Tezler

YAŞAR, Samet. (İstanbul 2014). “Mütareke Döneminde İstanbul’da İşçi Hareketleri (1919-1922)”, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.**

3. Süreli Yayınlar

a. Gazeteler

“Muallimlerin İctimâ-i – Tedrisat-ı İbtidâiye Kanunu”, **Yenigün**, 6 Mart 1920, No: 351, s.2.

“On Dört Günden Beri Muattal Kalan Mektepler”, **İkdam**, 14 Mart 1920, No: 8292, s.1.

“Pâyitaht İbtidâi Mektepleri Sedd Olunuyor”, **İkdam**, 1 Mart 1920, No: 8281, s.1.

“Muallimlerin Grevi”, **Tasvir-i Efkâr**, 2 Mart 1920, No: 3002, s.2.

“İbtidâi Mektepleri”, **İkdam**, 2 Mart 1920, No: 8282, s.1.

“İbtida-i Muallimlerinin Terk-i Hidmeti”, **Vakit**, 2 Mart 1920, No: 833, s.2.

“Muallimlerin Grevi”, **Tasvir-i Efkâr**, 3 Mart 1920, No: 3003, s.1.

“İptidaiye Muallimlerinin Vaziyeti”, **İfham**, 3 Mart 1920, No: 201, s.2.

“Mektepler Buhranı”, **İkdam**, 3 Mart 1920 (I), No: 8283, s.1.

“İstanbul İbtidâ-i Mekteplerinin Sedd’i”, **İkdam**, 3 Mart 1920 (II), No: 8283, s.1.

“Mekteplerin Kapanması”, **Yenigün**, 3 Mart 1920, No: 348, s.1.

“Muallimlerin Terk-i Hidmeti”, **Vakit**, 3 Mart 1920, No: 834, s.2.

“Mektepler Meselesi”, **Yenigün**, 4 Mart 1920, No: 349, s.1.

“Muallimlerin Hâli”, **İkdam**, 5 Mart 1920, No: 8285, s.1.

“İbtidâ-i Muallimleri”, **İkdam**, 7 Mart 1920, No: 8287, s.2.

“Muallimlerin Maaşı”, **Yenigün**, 7 Mart 1920, No: 352, s.1.

“Muallimlerin Maaşları”, **İleri**, 7 Mart 1920, No: 778, s.2.

“Muallimlerin Maaşları”, **Vakit**, 7 Mart 1920, No: 838, s.2.

“Muallimlerin Grevi / Grevin Devamı”, **Tasvir-i Efkâr**, 8 Mart 1920, No: 3008, s.1.

“Mektepler Açılacak Mı?”, **Yenigün**, 8 Mart 1920, No: 353, s.2.

- “Muallimlerin Maaşatı”, **Vakit**, 8 Mart 1920, No: 839, s.2.
- “Muallimlerin Maaşı”, **Yenigün**, 9 Mart 1920, No: 354, s.2.
- “Muallimlerin Maaşatı”, **İleri**, 9 Mart 1920, No: 780, s.2.
- “İbtidâ-i Muallimleri”, **İkdam**, 10 Mart 1920, No: 8288, s.1.
- “Mektepler Açılıyor”, **Yenigün**, 11 Mart 1920, No: 356, s.1.
- “İbtidâ-i Muallimleri”, **İkdam**, 12 Mart 1920, No: 8290, s.1.
- “Muallim ve Muallimeler”, **Vakit**, 12 Mart 1920, No: 843, s.1.
- “Mektepler Açılacak mı?”, **Yenigün**, 14 Mart 1920, No: 359, s.2.
- “Muallimler Grevi”, **Peyâm-ı Sabah**, 14 Mart 1920, No: 10895, s.2.
- “Mektepler Açılıyor”, **Tercüman-ı Hakikat**, 14 Mart 1920, No: 14004, s.1.
- “Muallimlerin Grevi Hitam Buldu”, **Tasvir-i Efkâr**, 15 Mart 1920, No: 3013, s.1.
- “Mektepler Buhranı”, **İkdam**, 15 Mart 1920 (I), No: 8293, s.1.
- “İbtidâ-i Mektepleri”, **İkdam**, 15 Mart 1920 (II), No: 8293, s.1.
- “Mektepler Açılıyor”, **Yenigün**, 15 Mart 1920, No: 360, s.1.
- “Muallimlerin Terk-i Hizmeti Hitam Buldu”, **Vakit**, 15 Mart 1920, No: 846, s.1.
- “İbtidâ-i Mektebi Muallimlerinin Terk-i Hizmeti”, **İkdam**, 11 Mart 1920, No: 8289, s.1.